

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне, РДГУ, 2001 р. — 160 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 30.03.2001 р.).

Збірник затверджений ВАКУ України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАКУ України № 1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАКУ України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет,

2001

з високорозвинутою педагогічною культурою характеризується професійно значущими якостями (комунікативність, емпатія, креативність, рефлексія), теоретичною обумовленістю й стійкістю власної позиції, умінням творчо вирішувати навчально-виховні завдання.

Ми погоджуємося з думкою О.Гармаша, О.Рудницької та інших науковців, що неперспективним є розподіл культури вчителя на загальну і професійну. Адже підготовка майбутнього вчителя не обмежується формуванням професійної майстерності, а повинна “відповідати загальним вимогам до культури фахівця у царині освіти й виховання, що характеризує розвиток його особистісних якостей та рівень їх реалізації у практичній діяльності. Це дає підстави розглядати педагогічну культуру як специфічне виявлення загальної культури в умовах педагогічного процесу і спиратися у визначенні її параметрів на комплексні досягнення суміжних наук: філософії, соціології, культурології, психології, педагогіки” [1,43].

Таким чином, успіх навчально-виховного процесу визначається діяльністю вчителя, яку можна охарактеризувати як широкопрофільну та поліфункціональну, яка включає складний комплекс філософських, естетичних, культурологічних, психолого-педагогічних аспектів. Вона є складною та багатогранною, і виступає у цьому комплексі не лише як педагогічна, а й дослідницька, лекторська, мистецтвознавча, інтерпретаторська тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е. Педагогическая культура как общественная и личная ценность // Педагогика. – 1999. – №3. – С.38-42.
2. Гармаш Е.Б. Формирование педагогической культуры будущего учителя. Автореферат диссертации канд. пед. наук. – К. – 1990. – 20 с.
3. Захарченко Е. Педагогическая культура и культурно-образовательная ситуация // Педагогика. – 1999. – №3. – С.69-76.
4. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посібник для вчителя // Рідне школа. – 1995. – №7-8. – С.31-50.
5. Зязюн І.А.Філософські проєкції освіти й освітянських технологій // Шлях освіти. – 1996. – 31. – С.4-9.
6. Иванова Т.В. Формирование педагогической культуры будущего учителя в учебном процессе. Автореферат диссертации ... кан. пед. наук. – Харьков, 1991. – 21 с.
7. Лазарев В.С., Коноплин Н.В. Деятельностный подход к проектированию целей педагогического образования // Педагогика. - 1999. – №6. – С.16-22.
8. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.
9. Щербаков А.И. Психологические основы формирования личности учителя в системе высшего педагогического образования. – Л.: Просвещение, 1987. – 266 с.

Одержано редакцією 24.01.2001.

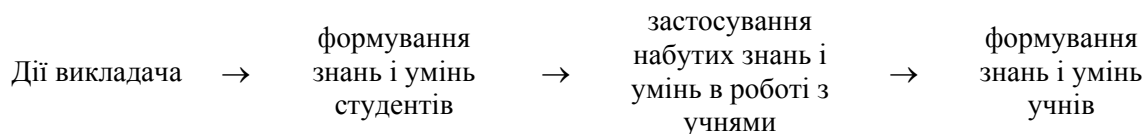
УДК: 372. 034.

Н. В. ЛЕСНЯК

СПРЯМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Мовленнєва робота на заняттях з образотворчого мистецтва у ВУЗі має продовжувати і доповнювати те, що вивчається в курсах української мови та методики її викладання. Виходячи з того, що: 1) досягнутий рівень мовленнєвої підготовки майбутніх учителів, як засвідчує практика, не можна вважати достатнім; 2) самий зміст предмета “образотворче мистецтво” не однаковою мірою інтегрується в традиційному навчанні з виконанням мовленнєвих завдань, суть доповнення полягає у специфіці цільового та в конкретизації змістового компонента мовної роботи.

Конкретний орієнтир у вирішенні цих питань — необхідність проєкції змісту вузівської мовленнєвої роботи на опрацювання того ж змісту (тільки в меншому обсязі) в роботі з дітьми. Отже, потрібно навчати студента так, щоб він міг навчати інших, тобто розвивати і коригувати мовленнєві вміння учнів у обсязі змісту предмета “образотворче мистецтво”. Тому, працюючи зі студентами слід орієнтуватися (у плануванні дій, у використанні засобів) на формування вмінь, необхідних у їхній майбутній професійній діяльності, на те, щоб цикл педагогічної взаємодії “викладач — студент” згодом повторився на рівні “вчитель — учень”. Зв’язок цих двох циклів можна показати на такій схемі:

Послідовне дотримання такої орієнтації забезпечує створення єдиної дидактичної системи, що охоплює шкільний і вузівський ступені освіти. Стосовно ідеї інтеграції мови та образотворчого мистецтва це означає створення такої програми, яка сприяла б формуванню навичок інтегрування названих предметів у роботі вчителя початкових класів.

Інтеграція мови і образотворчого мистецтва на рівні змістового компонента має бути різноплановою за спрямуванням (збагачення й активізація лексичного запасу, оволодіння мовними нормами, формування навичок зв'язного комунікативно зорієнтованого мовлення), за видами мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо), за дидактичним матеріалом (зображальні і словесні засоби навчання у їх взаємодії). Мовна робота при цьому якнайтісніше поєднується з тематикою і навчальним матеріалом образотворчого мистецтва.

Визначаючи спрямування і зміст мовленнєвої роботи потрібно враховувати, які вимоги до мовлення учнів ставить навчальна програма початкових класів (а обсяг знань, умінь і навичок, окреслених у розділах “Навчання грамоти і розвиток мовлення” та “Мова, правопис і розвиток мовлення” досить значний) і якою мірою можуть сприяти в їх реалізації уроки образотворчого мистецтва. Адже вчителю необхідно, щоб успішно розвивати мовлення учнів, знати, який обсяг знань та умінь ними вже засвоєний. Дані про це наведені у таблиці 1.

Як видно з наведеної таблиці, роботу над конкретними мовленнєвими вміннями не можна планувати для предмета “образотворче мистецтво” в цілому, оскільки зміст його передбачає різні за змістом уроки та різні види діяльності. Зміст мовленнєвої роботи мусить бути скоригований із суто предметною діяльністю, органічно поєднаний з нею.

Таблиця 1

Реалізація вимог програми з розвитку мовлення учнів на уроках образотворчого мистецтва

Основні напрямки змісту шкільної програми з розвитку мовлення	Вимоги до мовленнєвих умінь учнів	Види роботи, що сприяють формуванню названих мовленнєвих умінь на уроках образотворчого мистецтва
1	2	3
Робота над словом	Розрізняти відтінки значень слів у тексті	Знаходження в літературних текстах (описах картин природи, персонажів казок, оповідань) влучних слів і виразів
1	2	3
	Добирати елементи емоційно-образного змісту — синоніми, антоніми, емоційно-образну лексику, образні вислови; тематичні групи слів	Спостереження за окремими предметами, явищами природи, творами мистецтва, добір влучних слів-характеристик. Складання міні-словничків для описів-характеристик. Робота з тематичними словниками образотворчої лексики
Робота над реченням	Розуміти структуру речення; формулювати запитання і відповіді	Формулювання запитань щодо змісту і образотворчих засобів картин і малюнків; формулювання відповідей на запитання за змістом уроку
	Складати речення за опорними словами, за заданим змістом	Складання речень під час спостережень за картиною, малюнком, окремими предметами чи натюрмортом.

		Побудова речень за опорними словами та заданим змістом
	Розгортати і скорочувати речення	Поширення речень образними словами, емоційно забарвленою лексикою
Основні напрямки змісту шкільної програми з розвитку мовлення	Вимоги до мовленнєвих умінь учнів	Види роботи, що сприяють формуванню названих мовленнєвих умінь на уроках образотворчого мистецтва
	Добирати заголовки до текстів і їх фрагментів	Добір виразних назв до репродукцій, серій ілюстрацій, власних малюнків, фрагментів літературних текстів
Робота над зв'язними висловлюваннями	Усвідомити зміст тексту	Визначення головної думки, ідеї картини
	Визначати тему і мету тексту	Розповідь за змістом картини. Визначення головного і другорядного на картині
	Усвідомити структуру тексту, його елементи	Виявлення змісту окремих ілюстрацій, їх послідовності. Поділ казки, оповідання на окремі частини (з метою ілюстрування). Складання плану аналізу картини, плану опису-характеристики героя
	Усвідомити мовно-стилістичні особливості тексту	Порівняльна характеристика персонажів
	Розрізняти і складати висловлювання художнього і наукового стилю:	Складання невеликих казок, оповідань (за аналогією, за даним початком). Застосування образотворчих термінів в описах, під час аналізу картин. Обговорення особливостей художнього опису, мистецтвознавчого опису творів мистецтва.
	розповіді,	Розповідь за картиною, опорними словами і зачином. Розповідь про ілюстрацію до літературного твору (побачену чи уявну). Розповідь про задум малюнка, про побачене, пережите (за попередніми спостереженнями).
Основні напрямки змісту шкільної програми з розвитку мовлення	Вимоги до мовленнєвих умінь учнів	Види роботи, що сприяють формуванню названих мовленнєвих умінь на уроках образотворчого мистецтва
	Описи,	Опис виразальних засобів картини, зовнішності та характеру персонажів, окремих предметів і натюрмортів
	роздуми,	Оцінка вчинків персонажів, визначення мотивів поведінки. Аналіз мети застосування тих чи інших засобів образотворення.
		Обґрунтування вибору зображальних засобів у малюнку.

		Висловлення власної думки щодо почутого
	перекази.	Переказ змісту опису картини. Переказ фрагменту літературного твору з описом-характеристикою персонажів, явищ природи
	Складати діалог	Складання діалогу у формі запитань і відповідей про визначення композиції майбутньої роботи, сюжету
	Редагувати зв'язні висловлювання (знаходити і усувати недоліки у висловлюваннях)	Взаєморецензування усних та письмових відповідей. Оцінювання якості висловлювань, почутих на уроці. Вдосконалення висловлювань.

Характер супровідної мовленнєвої діяльності, яка включається у процес педагогічного спілкування між вчителем та учнями при виконанні різних видів роботи суто предметного змісту, види мовленнєвої діяльності вчителя і учнів, необхідні для виконання вимог програми, наведено у таблиці 2.

Отже, на уроках образотворчого мистецтва можна створити найбільш сприятливі умови для поглиблення знань і вдосконалення умінь у двох напрямках — у збагаченні лексичного запасу учнів і в оволодінні зв'язним мовленням. Пріоритет лексичної роботи зумовлений тим, що в сферу учнівського мовлення вводяться нові для дітей поняття, новий зміст, нові теми висловлювань. Можливості для розвитку монологічного мовлення визначаються самим навчальним процесом. Стимули для зв'язних висловлювань виникають не штучно, як на уроках мови, коли доводиться роз'яснювати дітям характер мовленнєвої ситуації, а природно, у ході педагогічного спілкування, спрямованого на засвоєння змісту предмета. Ефективність такої роботи зумовлена взаємодією механізмів внутрішнього та зовнішнього мовлення (мотив, задум та його словесна реалізація).

ЛІТЕРАТУРА

1. Експериментальна інтегрована програма з образотворчого мистецтва. 1-4 класи // Початкова школа, 1999, № 9, Вкладка. – С. 1-24.
2. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-4 (1-3) класи. – Київ: “Бліц”, 1997. – 206 с.
3. Тименко В. П. Методика викладання художньої праці в початкових класах: Навчально-методичний посібник для вчителів. – Київ: “Спалах”, 1998. – 72 с.

Одержано редакцією 14.02.2001.

УДК: 378. 17

В. Б. ТЮСКА

ТВОРЧІСТЬ – ЯК ДІЯЛІСНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Особистість – найскладніше явище, створене людиною за весь час існування її і розвитку. Два людські винаходи, зауважував І. Кант, можна вважати найважчими, а саме: мистецтво управляти і мистецтво виховувати. Вони взаємопов'язані. Управляти, виховувати інших значно легше, ніж здійснювати самоуправління і самовиховання. Якщо людина навчиться управляти собою, тоді їй не так важко буде управляти процесом навчання. Творчій особистості притаманні: неабияка енергія, завзятість, терпимість, адаптивна гнучкість, сприйнятливність, оригінальність.

Творчість, як явище виникає у процесі становлення людського індивіда. Кожна потенційно обдарована, людина завжди сама прагне до нового, прилучає інших до участі в оновленні суспільства, соціальна спадщина якого складається з продуктів індивідуальної діяльності. Відомий французький вчений П. Тейяр де Шарден /1881–1955 рр./ у праці "Феномен людини" переконливо доводить, що людиною рухає невичерпне і непереборне прагнення до

ЗМІСТ

<i>Бех І. Д., Павелків Р. В.</i> Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді	3
<i>Воробйова Л. М.</i> Проблеми мовної освіти школярів у науковій спадщині К.Д.Ушинського	7
<i>Карпенчук С. Г.</i> А.С.Макаренко і соціометричне дослідження	9
<i>Наливайко І. П.</i> Організація виховної роботи учнів засобами мистецтва у Павлівській середній школі	13
<i>Антонець Н. Б.</i> Спиридон Черкасенко: умови здобуття педагогічної освіти і становлення світогляду	17
<i>Бричок С. Б.</i> Становлення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл на Волині	23
<i>Філоненко Р. С.</i> Товариство “Просвіта” у боротьбі за збереження та розвиток українського шкільництва на Волині в період польської влади	26
<i>Сойчук Р. Л.</i> Оновлення змісту освіти у Великій Британії в 90-х роках ХХ століття	28
<i>Петренко В. В.</i> Сутність патріотизму як моральної якості особистості, його зміст і внутрішня структура	30
<i>Пальчевський С. С.</i> Віра як педагогічна категорія	32
<i>Сілкова Е. О.</i> До питання про істотні ознаки особистісно-орієнтованого навчання	35
<i>Воробйова І. А.</i> Соціокультурна компетенція як система знань, вмінь і навичок учнів	39
<i>Дупак Н. В.</i> Проблеми виховання культури праці учнівської молоді у Німеччині	43
<i>Ставицька О. Г.</i> Паралінгвістичні засоби у структурі мовленнєвого впливу: визначення понять	45
<i>Петрова М.</i> Сугестопедичні принципи навчання	48
<i>Безкоровайна О. В.</i> Теоретико-практичні основи миротворчої діяльності учнівської та студентської молоді	50
<i>Янциур М. С., Войтко А. І.</i> Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до реалізації професійної активізації учнівської молоді	53
<i>Литвиненко С. А.</i> Соціалізація та виховання як педагогічні категорії	61
<i>Кириленко С. В.</i> Технології валеологічної освіти та виховання	64
<i>Ігнатенко Г. В.</i> Значення самостійної практичної роботи в процесі трудового навчання для розвитку та виховання школярів	69
<i>Галатюк Ю. М.</i> Психолого-педагогічні особливості процесу розв’язування творчої навчальної задачі	72
<i>Свириденко С. О.</i> Робота класного керівника з формування здорового способу життя школярів	76
<i>Кирильчук Ю. В.</i> Вправи на заняттях з автосправи як засіб індивідуалізації процесу навчання студентів	82
<i>Роценюк А. М.</i> Проблеми адаптації студентів першокурсників у вищому навчальному закладі	85
<i>Сидоренко В. В., Щетина Н. П.</i> Робочий зошит як засіб оптимізації навчально-пізнавальної діяльності школярів на уроках креслення	89
<i>Пилипенко О. І.</i> Превентивна освіта в контексті соціалізації студентів	96
<i>Оржеховська В. М.</i> Проблема формування здорового способу життя в системі підготовки студентів	99
<i>Терешко Т. В.</i> Особливості становлення і розвитку жіночої освіти на Волині в кінці ХІХ –	10

поч. ХХ ст. в умовах імперської політики царату	3
Буцяк В. І. Педагогічна культура в системі професійної підготовки майбутніх вчителів музики	10 8
Лесняк Н. В. Спрямування мовленнєвої роботи на заняттях з образотворчого мистецтва	11 3
Тюска В. Б. Творчість – як діяльнісний спосіб життя особистості	11 6
Яковенко Л. П. Виконавський аспект підготовки вчителів музики	11 9
Черній А. Л. Творчий потенціал учителя як один із пріоритетних напрямів національної освіти	12 3
Харламенко В. Б. Стан і проблеми професійної орієнтації учнів у роботі вчителя трудового навчання	12 6
Сингаївський Д. В. Використання відомих конструкцій “вічних” двигунів в процесі вивчення основ наук і трудової підготовки школярів	13 0
Смалько М. Ф. Індивідуально-особистісний аспект у розвитку музичної обдарованості: традиції та сучасність	13 5
Димченко С. С. Специфічні прийоми вивчення музичних творів напам’ять	13 9
Сяська В. Н. Метод інтеграційно-спеціалізованого навчання зі зворотним зв’язком з курсу “інженерна графіка” – основа творчої моделі освіти для ХХІ століття	14 3
Яцейко В.А., Сех І.С. Інтерактивна модель навчання, як один із дидактичних пошуків в процесі гуманізації освіти	14 8
Відомості про авторів	15 5

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Бричок Б. П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА БОНДАРЯ А. М.

Здано до набору 20.01.2001 р. Підписано до друку 30.03.2001 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 19,55. Обл. вид. арк. 19,92. Замовлення № 127 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне, РДГУ, 2001р. — 160 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20